

Dimensiunea economică a agriculturii durabile, creator de surplus economic^X

dr. Gheorghe Zaman

Situarea agriculturii în contextul mai larg al sustenabilității (durabilității) dezvoltării economice în România presupune abordări complexe, multidisciplinare, necesită, în primul rând, de rolul și funcțiile strategice vitale ale acestei ramuri de activitate pentru economie și societate în ansamblul lor.

Indiferent de diversitatea de opinii în ceea ce privește căile și modalitățile de redresare a economiei românești, puternic confrontată cu costurile economice și sociale ale tranzitiei, agricultura rămâne pilonul forte pentru reușita tranzitiei la mecanismele economiei de piață concurențială, în posida oricărei tentative de a localiza prioritățile transformărilor economico-sociale în alte domenii cum ar fi cele ale industriei alimentare și ușoare sau ale serviciilor mai mult sau puțin riguroz delimitate de sfera speculativului.

Cu riscul de a încerca o definiție incompletă, relevăm că agricultura durabilă în general și cea din România în special presupune dezvoltarea eficientă, pe baze economice, tehnologice, sociale și ecologice moderne a tuturor activităților cuprinse în domeniul respectiv, în complexa lor interdependență și interferență cu cele din alte domenii, pe orizonturi de timp scurt, mediu și lung vizând cel puțin trei obiective majore:

a) asigurarea securității alimentare a poporului român, în concordanță cu volu-

mul și structura optimale ale nevoilor de hrană ale acestuia;

b) satisfacerea cerințelor de produse agroalimentare ale celorlalte ramuri și domenii ale economiei naționale, în vederea formării și consolidării unei piețe interne competitive;

c) participarea, pe baze profitabile, la creșterea exportului românesc, fără a prejudicia primatul satisfacerii nevoilor de hrană ale populației și ale pieței interne în general.

Durabilitatea dezvoltării agriculturii românești cuprinde caracteristici cantitative și calitative, evident legate de eficientizarea și intensificarea activităților agricole, îmbinând ceea ce acestea au caracteristic, specific în România cu cerințele și tendințele progresului cunoștințelor științifice și tehnice pe plan mondial, ale globalizării și internaționalizării vizualizate la scară regională, europeană și mondială.

Prezenta cercetare își propune să evidențieze dimensiunea macroeconomică a agriculturii durabile în România atât prin prisma interdependenței macroaggregatelor economice de efort și efect ale ramurii cât și a eficienței sale, comparativ cu alte ramuri economice. Eficiența este înțeleasă în sens larg, uneori chiar simplificator, dar nu simplist, în sensul raportării complexe a fluxurilor economice, în expresie fizică și/sau valorică, tranzitând "cutia neagră" a agriculturii de la input-uri la output-uri.

1. Input-urile și output-urile agriculturii

Notiunile de input și output, cunoscute și sub denumirea de intrări-iesiri, constituie în prezent un instrument de lucru in-

tegrat modelului care îi și poartă numele, cu ajutorul căruia analiza economică mono și multisectorială capătă o nouă consi-

^X Comunicare prezentată la simpozionul național "Formarea agriculturii durabile și competitive. Strategii și politici alternative" București 23-24.03.1995

stenă privind contribuția unei ramuri, în cazul nostru agricultura, la structura și dinamica dezvoltării economice proprii și de ansamblu.

1.1. Pentru a verifica dacă agricultura reprezintă o ramură a economiei care, cel puțin din punct de vedere valoric, primește bunuri și servicii de la celelalte ramuri într-o măsură mai mare decât furnizează, am utilizat datele primare din tabelele intrări- ieșiri (pe 34 ramuri), elaborate pentru anii 1989-1991 pentru economia românească de către Comisia Națională pentru Statistică, datele pentru anul 1992 fiind în curs de definitivare.

Acest demers analitic are ca obiectiv următoarele:

a) demonstrarea falsității unor opinii potrivit cărora agricultura ar fi o "activitate întreținută", pe seama altor ramuri și a subvenționării de la buget sau a altor forme de sprijin financiar;

b) relevarea structurii și dimensiunilor legăturilor agriculturii cu celelalte ramuri ale economiei naționale de la care aceasta primește bunuri și servicii și cărora, la rândul său, le furnizează bunuri și servicii specifice;

c) determinarea eficienței economice a sectorului agriculturii, într-o abordare cu mult mai cuprinzătoare și nuanțată, renunțându-se la analize simpliste, tributare unor aparențe sau tratări strict statice.

Tabelul nr. 1

**Producția agricolă distribuită pe ramuri (Pad), consumul final (Cf), consumul intermediar (Ci) și valoarea adăugată (Va)
din agricultura^{x/} României în anii 1989-1991**

Anii	Pad	Cf	Ci	Va	prețuri curente, milioane lei	
					Pad-Ci	Va-Cf
1989	192401	51826	111684	115218	80717	63392
1990	173199	72205	118506	187122	59633	119977
1991	488246	250246	409188	415935	79058	165689

^{x/} agricultura mai cuprinde silvicultura, piscicultura și exploatarea forestieră

Sursa: Calcule pe baza datelor din "Conturile Naționale". Anii 1989, 1990, 1991, CNS, iunie 1994.

Pe baza calculelor efectuate cu datele din tabelele intrări- ieșiri, pe anii 1989-1991 (vezi tabelul nr. 1), se pot deduce următoarele constatări:

a) în perioada analizată, agricultura a distribuit consumului intermediar mai multă producție valorică altor ramuri decât a primit de la acestea, surplusul (Pad-Ci) oferit variind între 60 și 80 milioane lei anual; acest sens al fluxurilor materiale nete dinspre agricultură spre alte ramuri este confirmat și de calculele în prețuri comparabile, chiar dacă mărimea surpusului menționat este ceva mai redusă;

b) agricultura este o ramură cu valoare adăugată pozitivă, care depășește în fiecare an valoarea consumului final de produse

agricole, reprezentat în cea mai mare parte de consumul gospodăriilor (circa 93%) și al administrației publice (7%); în anul 1991, această diferență dintre Va și Ci a fost de peste 165 miliarde lei, ceea ce atestă capacitatea de creștere autosușinută a ramurii, în posida cunoșcutelor probleme legate de eroriile în minus ale înregistrărilor statistice la valoarea adăugată în agricultură și a influenței nefavorabile a foarfecii prețurilor.

Agricultura este legată de celelalte ramuri ale economiei naționale, în primul rând, prin input-urile ce le primește din amonte sub formă de materii prime, materiale, energie, combustibil etc. Analiza structurii procentuale a intrărilor în ramu-

ra agriculturii din celelalte ramuri ale economiei naționale evidențiază practic compoziția costurilor materiale și nemateriale de producție, în termeni analizei input-output, care are la bază ipotezele, testabile și în cazul nostru, ale constanței coefi-

cienților tehnologici (sau ai cheltuielilor directe ale producției), ca urmare a faptului că tehnologiile pe termen scurt și mediu se schimbă în mod radical. Așadar, din datele tabelului nr. 2 rezultă:

Tabelul nr. 2

Structura procentuală a intrărilor în agricultură (silvicultură, piscicultură și exploatarea forestieră)

	1989 ^{xv}	1990 ^{xv}	1991 ^{xx}	%
TOTAL INTRĂRI	100,0	100,0	100,0	
1. Autoconsum al agriculturii	43,1	39,7	38,8	
2. Cărbune, cocs	0,6	0,2	0,3	
3. Tîței	4,9	5,1	5,0	
4. Produse alimentare, băuturi, tutun	18,0	26,8	15,5	
5. Textile și confeții	0,3	0,3	0,3	
6. Lemn, mobilă, alte produse	1,2	0,6	1,2	
7. Chimie și fibre sintetice	10,4	7,6	9,4	
8. Medicamente, detergenți	0,3	1,7	1,2	
9. Cauciuc și materiale plastice	2,0	1,6	2,3	
10. Sticlă	0,4	0,2	0,4	
11. Materiale de construcții	0,3	0,2	0,5	
12. Metalurgie și siderurgie	0,4	0,5	0,7	
13. Construcții de mașini	3,6	3,6	2,7	
14. Produse electrice și electronice	0,5	0,8	0,7	
15. Mijloace de transport	1,2	1,9	1,1	
16. Construcții	1,5	1,4	2,4	
17. Energie electrică și termică, apă, gaze	5,9	4,2	10,7	
18. Transporturi	4,1	2,6	4,6	
19. Comunicații	0,3	-	0,3	
20. Servicii finanțiar-bancare	0,3	0,3	0,4	
21. Servicii pentru întreprinderi	0,4	0,3	0,9	
22. Servicii colective, sociale, personale	0,1	0,3	0,1	

x/ prețuri 1989

xx/ prețuri curente

Sursa: Calcule pe baza datelor din "Conturile Naționale". Anii 1989, 1990, 1991, CNS, iunie 1994.

- de departe, cea mai mare parte a costurilor de producție din agricultură (între 43,1% și 38,8%) este deținută de către autoconsumul ramurii ceea ce semnifică:

- un potențial propriu de autosuținere a dezvoltării durabile în însuși interiorul ramurii, atestând în bună parte capacitatea sa de creștere endogenă;

- relativă autonomie a dezvoltării ra-

muriilor într-o proporție însemnată, fără neglijă însă legăturile absolut necesare cu celelalte ramuri;

- la formarea compoziției costurilor directe ale agriculturii au contribuit în anul 1991 cu coeficienți (ponderi) de peste 0,1% un număr de 21 de ramuri din cele 34 agregate cuprinse în analiză, în ordinea importanței coeficienților, printre acestea

fiind următoarele: produse alimentare, băuturi, tutun (15,5%), energie electrică și termică (10,7%), chimie și fibre sintetice (9,4%), țigări (5%), transporturi (4,6%), construcții de mașini (2,7%), cauciuc și materiale plastice (2,3%) etc;

- variațiile ponderilor componentelor de cost de la un an la altul sunt, în majoritatea cazurilor, foarte mici sau inexistente, ceea ce ne confirmă valabilitatea ipotezei constanței pe termen scurt și mediu a coeficienților tehnici (a_{ij}), utilizată în calcule de analiză și previziune a necesarului total de producție agricolă pentru asigurarea unui volum și structuri date ale vectorului consumului final, formării brute de capital fix și exportului.

În concluzie la structura consumului intermediar, se poate afirma că agricultura depinde de un număr mare de ramuri din amonte pentru a-și putea desfășura activitatea, chiar dacă această dependență exprimată procentual pentru fiecare ramură furnizoare nu se compară cu ponderea autoconsumului. De aici rezultă necesitatea corelării și sincronizării cât mai bune în timp și spațiu dintre agricultură și ramurile sale furnizoare, astfel încât să i se poată crea premisele creșterii sale durabile, atât de afectate uneori, în anumiți ani, de condiții climatice nefavorabile la care se mai adaugă o serie de costuri obiective și subiective ale tranzitiei. Monitorizarea eficiență a unor astfel de legături între blocul agriculturii și ramurile de influx ale acesteia presupune, fără îndoială, îndeplinirea unor condiții minime, legate de :

a) funcționarea unui sistem informațional, necesar și suficient, pe linia con-

fruntării cererii și ofertei în dinamică, prin respectarea fermă a unor contracte de livrare a producților necesare de bunuri și servicii pentru agricultură;

b) existența unor evaluări anticipate vizând ajustările sau schimbările structurale ale costurilor induse de noile tehnologii de producție;

c) îmbinarea estimărilor consumurilor necesare în mărimi fizice cu cele în mărimi valorice, în cadrul unui program de producție al ramurii cu caracter orientativ și anticipativ, tabelele intrări-iesiri fiind un instrument absolut necesar în fundamentarea deciziilor la nivel de produs, grupe de produse și sectorial;

d) orice strategie de restructurare a agriculturii nu poate face abstracție de aceste ramuri de influx cu care agricultura, prin natura tehnologică a procesului de producție, este nevoită să coopereze.

1.2. Nu de mai mică importanță este și aspectul compoziției ramurilor cărora agricultura le furnizează producția sa de bunuri și servicii pentru consumul intermediar.

Această calitate de furnizor a ramurii reflectă o specializare a activității agriculturii pentru satisfacerea nevoilor de consum a anumitor parteneri în scopuri productive (prelucrări ulterioare - consum intermediar) și pentru consumul final, export, investiții și stocuri. Totodată, satisfacerea nevoilor ramurilor din aval de către agricultură depinde în măsură hotărâtoare de primirea intrărilor din amonte ca și de asigurarea propriului autoconsum în cantitățile și sortimentele necesare.

Tabelul nr. 3

**Repartizarea producției agricole
pe ramuri consumatoare intermediare^x**

	% din totalul producției agricole distribuite		
	1989	1990	1991
	1	2	3
1. Agricultură, silvicultură, piscicultură, exploatare forestieră	25,0	26,4	32,6

	1	2	3
2. Minereuri feroase	-	-	-
3. Produse alimentare, băuturi, tutun	65,1	66,9	61,3
4. Textile, confecții	4,3	2,1	2,7
5. Pielărie, încălțăminte	0,2	0,0	0,0
6. Lemn, mobilă, alte produse	1,2	1,5	1,2
7. Celuloză și hârtie	0,9	0,7	0,7
8. Chimie și fibre sintetice	0,5	0,2	0,3
9. Medicamente, detergenți, cosmetice	0,1	0,0	0,0

x/ prețuri curente

Sursa: Calcule pe baza datelor din "Conturile Naționale". Anii 1989, 1990, 1991, CNS, iunie 1994.

Din datele tabelului nr. 3, rezultă că numărul ramurilor cărora le sunt repartizate produsele și serviciile agriculturii pentru consumuri intermediare sunt cu mult mai reduse (circa 9 ramuri) din care peste 60% din producția totală revine produselor alimentare, băuturilor și tutunului, urmate de autoconsumul agriculturii, textile, confecții, pielărie și încălțăminte.

Așadar, agricultura în calitate de furnizor de bunuri intermediare intră în relații cu un număr mai scăzut de ramuri, ceea ce nu exclude în viitor posibilități de extindere a legăturilor și cu alte ramuri. Dacă agricultura are în amonte legături de producție cu un număr mai mare de ramuri decât în aval, aceasta nu înseamnă că sectorul agricol primește de la alte ramuri mai mult decât ar da acestora. Dimpotrivă, volumul total net al schimburilor de produse dintre agricultură și celealte ramuri, calculat în mod corect numai în termenii analizei intrări-iesiri, relevă că agricultura repartizează pentru consumul intermediar al celorlalte ramuri un volum valoric al producției sensibil mai mare decât primește.

În cadrul legăturilor amonte-aval ale agriculturii din structura de ansamblu a economiei naționale, un rol cu pondere deosebită îl are industria alimentară, a băuturilor și tutunului care, de exemplu, a

preluat peste 60% din producția agricolă repartizată transformărilor productive ulterioră și mai mult de 15% din input-urile agriculturii provenind tot din această ramură. De aici rezultă și necesitatea funcționării operative și eficiente, inclusiv din punct de vedere informațional, a fluxurilor materiale și financiare ale creșterii acestui bloc de ramuri care împreună satisfac un volum important (circa 40%) al consumului final total al gospodăriilor (populației) și administrațiilor publice.

Dar intensificarea relațiilor în aval ale agriculturii pe segmentul distribuției producției sale intermediare este o problemă iminentă ce ține de creșterea necesarului de produse agricole ca sortiment diversificat și ca volum crescând.

1.3. O parte însemnată a producției agricole este destinată consumului final (individual și public), investițiilor și exportului ceea ce pune agricultura în directă legătură cu funcția sa vitală de securitate alimentară, factor de acumulare investițională și de export. În anii 1989 și 1990 (vezi tabelul nr. 4), formarea brută de capital fix a fost negativă, ceea ce s-a repercutat nefavorabil asupra producției în general și semnifică o situație de totală "anormalitate" pentru un sector atât de important al economiei cum este cel agricol.

Tabelul nr. 4

**Utilizarea finală a producției agriculturii , pisciculturii,
silviculturii și exploatarii forestiere**

	1989 ^x	%	1990 ^x	%	1991 ^{xx}	%	milioane lei
- Consum final total	51826	100,0	55128	100,0	250246	100,0	
din care:							
. gospodării	48548	93,6	49725	90,2	234950	93,9	
. administrație publică	3278	6,4	5403	9,8	15296	6,1	
- Formarea brută de capital fix	-419		-1061		11168		
- Export	1989		722		15244		
- Import	1490		5782		26363		
- Variația de stoc	-15142		20559		108445		

x/ prețuri 1989;

xx/ prețuri curente

Sursa: Calcule pe baza datelor din "Conturile Naționale". Anii 1989, 1990, 1991, CNS, iunie 1994.

Importurile în anii 1990 și 1991 au depășit sensibil exporturile de produse agricole (de respectiv 8 ori și 1,7 ori). Destinația importurilor în anii 1989, 1990 și 1991 a fost pentru consumul intermedian în proporție de respectiv 71,4%, 52,4% și

29,7%, o proporție crescândă an de an, adică respectiv 28,6%, 47,6% și 70,3%, fiind alocată consumului final cu consecințe perturbatoare pentru balanța comercială și de plată externe a țării.

2. Eficiența macroeconomică a agriculturii, sursă de surplus economic

Potrivit datelor statistice oficiale, PIB din agricultură, spre deosebire de alte ramuri productive, în perioada după anul 1989, a cunoscut o dinamică oscilatorie dar cu o tendință de creștere în ultimii doi ani. Față de anul 1980 = 100,0, dinamica PIB din agricultură a fost următoarea: 1990 = 144,0; 1991 = 126,9; 1992 = 106,4; 1993 = 119,2 (vezi Anuarul Statistic al României, CNS, 1994, p. 363). În industrie, în anul 1993, se înregistrează numai 58% din nivelul producției anului 1980.

Din aceste două dinamici diferite, s-ar

putea trage concluzia că agricultura a suportat cu mai multă rezistență șocurile tranzitiei, chiar dacă nu se poate vorbi încă de o relansare a ei pe baze noi și nu a beneficiat de un minim investițional necesar și suficient.

2.1. *Măsurarea eficienței macroeconomice* cu ajutorul raportului lei valoare adăugată la un leu consum intermedian mi se pare relevantă, mai ales în cazul în care se face calculul în dinamică și comparativ interramuri.

Tabelul nr. 5

**Raportul^{x)} dintre valoarea adăugată și consumul intermediar
pe principalele ramuri ale economiei românești,
în perioada 1989-1992**

Ramura	Anii			
	1989	1990	1991	1992
Agricultura	1,03	1,61	1,02	1,02
Silvicultura	1,85	1,74	1,44	1,64
Industria total	0,39	0,38	0,36	0,42
- Industria extractivă	0,95	0,87	0,69	0,76
- Industria prelucrătoare	0,39	0,41	0,36	0,44
- Industria alimentară și băuturi	0,30	0,32	0,32	0,38
- Mașini și echipamente	0,51	0,64	0,41	0,54
- Mijloace ale tehnicii de calcul și birou	1,47	1,34	0,59	0,71
- Construcții	0,40	0,57	0,57	0,59
- Comerț	2,26	2,12	3,56	3,80
- Transporturi	1,21	1,00	1,07	1,28
- Poșta și telecomunicații	5,29	4,25	3,15	2,01

x) lei valoare adăugată la 1 leu consum intermediar.

Sursa: Calcule pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, CNS, 1994, p. 372-373.

În perioada 1989-1992, raportul valoare adăugată/consum intermediar (tabelul nr. 5) a fost supraunitar în agricultură și silvicultură și subunitar, la mare distanță, în industrie, inclusiv în industria prelucrătoare. Dacă la 1 leu consum intermediar revineau 1,02 lei valoare adăugată în agricultură în anul 1992 în industria prelucrătoare revineau numai 0,42 lei. Acest raport supraunitar pentru agricultură s-a menținut în întreaga perioadă analizată ceea ce vine atât în sprijinul potențialului de durabilitate a agriculturii cât și al surplusului economic, cel puțin dacă se compară cu ramurile industriale (exceptând numai în unii ani industria mijloacelor tehnicii de calcul și birou).

Comerțul este singura ramură cu un

coeficient de eficiență foarte ridicat 3,8 lei valoare adăugată la 1 leu consum intermediar, ceea ce se explică în principal prin liberalizarea prețurilor și a adaosului comercial. În cazul unei astfel de ramuri, nu este vorba de o eficiență de durată ci de una temporară, cu un pronunțat caracter conjunctural și speculativ, adesea generată de poziții de monopol pe o piață în formare, marcată de o serie de imperfecțiuni.

2.2. Un alt indicator al eficienței macroeconomice și/sau sectoriale este produsul intern brut pe o persoană activă ocupată. El reflectă măsura în care se valorizează factorii de producție consumați, în sensul adaosului de valoare economică nou creată, raportată la un singur factor de producție și anume munca.

Tabelul nr. 6

PIB pe o persoană activă ocupată, pe principalele ramuri ale economiei naționale, în perioada 1980-1993

	mii lei/pers. activă ocupată; preturi curente					
	1980	%	1990	%	1993	%
Total economie	598,97	100,0	791,42	100,0	1961,59	100,0
Agricultură	256,47	42,8	594,43	75,1	1147,49	58,5
Industria	846,51	141,4	867,92	109,7	2349,70	119,7
Construcții	522,04	87,1	651,55	82,3	1591,89	81,1
Comerț	816,93	136,4	988,84	124,9	4818,80	245,7
Transport	673,37	112,5	632,68	79,9	1919,71	97,9

Sursa: Calcule pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, CNS, 1994, p. 158, 364.

Agricultura a realizat o productivitate a muncii pe o persoană activă ocupată mai scăzută, 58,5% față de nivelul mediu pe economia națională, în anul 1993, comparativ cu 42,8% în anul 1980 și 75,1% în anul 1990 (vezi tabelul nr. 6). Decalajele absolute și relative care despart productivitatea muncii din agricultură de cele din comerț, industrie și transport sunt mari, deși tendința de apropiere între ramuri la acest indicator, în perioada 1990-1993, pare să fie evidentă. Remarcăm însă că apropierea între nivelurile productivităților muncii s-a produs în condițiile în care a avut loc o cădere generală a acestora, numărul ocupaților în ramuri neagricole reducându-se sensibil, iar în agricultură crescând, ceea ce într-un anumit fel a dezavantajat agricultura.

Tendința de apropiere a nivelurilor productivității muncii între ramuri și sectoare care se manifestă relativ, pe perioade îndelungate de timp, este pe de altă parte contracarată de specificul tehnico-economic, social și ecologic al activității din diferitele ramuri și domenii de activitate care acționează în sensul diferențierii. Bunăoară, în agricultură, cele peste 3,5 milioane populație ocupată activă nu se pot considera cu același grad de ocupare în producție, față de alte ramuri, dat fiind totuși caracterul preponderent sezonier și intensitatele diferite ale muncii agricole.

În cazul în care presupunem că în medie un lucrător în agricultură este ocupat deplin numai o treime dintr-un an de zile-muncă, atunci ipso facto nivelul productivității muncii din această ramură ar trebui triplat ceea ce ar echivala cu un nivel superior chiar celui din industrie. De altfel, în unele țări dezvoltate această situație este o realitate cauzată, în principal, de factorul înzestrarea tehnică superioară și de ponderea scăzută a ocupațiilor în agricultură.

Reservele de creștere a productivității muncii în agricultura României, după părere noastră, sunt legate pe termenele mediu și lung, nu atât de intensificarea consumurilor de muncă vie cât mai ales de creșterea gradului de dotare tehnică a activităților și a nivelului de cunoștințe și pregătire a lucrătorilor agricoli. Numai pe această cale, necesarmente facilitată de politici agrare adecvate, se poate realiza surplusul economic încorporat, deocamdată în stare latentă, în factorii de producție din acest sector încă insuficient valorificați, din punct de vedere al creșterii productivităților marginale ale capitalului fix, interpretat lato senso.

2.3. *Importanța agriculturii românești ca ramură creatoare de produs intern brut* este reflectată, fără îndoială, de ponderea pe care aceasta o deține în mărimea indicatorului pe ansamblul economiei naționale (tabelul nr. 7). Această pondere

reprezinta peste o cincime din PIB-ul României în anul 1993, față de 12,6% în anul 1980, situând agricultura pe locul doi, la distanță de 15,5 puncte procentuale, după industrie.

Comparativ cu țările dezvoltate, în România ponderea agriculturii în PIB este foarte mare, ceea ce pentru unii specialiști ar putea să reprezinte un fel de "pecete" a subdezvoltării și un motiv de complexare sau "învinuire" a agriculturii, în demersurile comparative internaționale.

Considerăm că astfel de percepții sunt

total lipsite de temei întrucât: a) faptul că agricultura românească are o pondere mai mare în PIB este un merit pentru ramura ca atare și nicidem o vină; b) această pondere relativ mare se explică prin contribuții procentuale relativ scăzute ale altor ramuri și domenii care ar fi putut sau trebuie să contribuie în măsură mai mare la crearea PIB; c) comparațiile internaționale pe baza unor macrostructuri atât de agregate, ascund realități extrem de diferite ceea ce face să fie actual dictoul "comparaison n'est pas raison".

Tabelul nr. 7

PIB pe categorii de resurse

	1980	%	1990	%	1991	1992	1993	mild. lei	%
Total economie	619,9	100,0	857,9	100,0	2203,9	6083,5	19737,5	100,0	
Agricultură	78,2	12,6	181,6	21,2	404,3	1131,2	4058,7	20,6	
Industrie	308,3	49,7	347,6	40,5	834,6	2463,4	7119,6	36,1	
Construcții	45,0	7,3	46,0	5,4	96,1	260,3	913,7	4,6	
Comerț	41,5	6,7	53,2	6,2	296,5	846,7	2819,0	14,3	
Transport	43,5	7,0	42,2	4,9	125,2	436,5	954,1	4,8	

Sursa: Anuarul Statistic al României, CNS, 1994, p. 364

Desigur, aceste cifre comparative necesită o interpretare prudentă. Concluziile de natură strategică privind dezvoltarea durabilă a agriculturii, degajate pe baza unor comparații, trebuie să fie coroborate cu specificul și nivelul de dezvoltare a economiei românești. Totodată trebuie avute în vedere și implicațiile tranziției și ale declinului diferențiat al producției pe ramuri, în perioada crizei actuale a economiei românești, ceea ce a condus la schimbări și distorsionări în structura pe ramuri, în contrasens cu tendințele din țările dezvoltate, unde agricultura contribuie la realizarea PIB cu câteva procente, fără ca ramura să-și piardă semnificația vitală pentru ansamblul economiei precum și capacitatea de absorție a tehnologiilor de vîrf, în condiții de asistență financiară din partea statului. Practic, agricultura în țările dezvoltate și-a mărit dimensiunile în termenii absolui ai cantității și calității

input-urilor și out-puturilor, concomitent cu mișcarea ponderii sale în contextul dimensiunilor relative, ai comparațiilor internaționale, din punctul de vedere al structurii ocupării sau al contribuției la PIB. Niciodată țările dezvoltate nu și-au propus, prin politica lor economică, să reducă ponderea agriculturii prin dezinteres față de ramură, neglijarea sau discriminarea acestieia.

Excluderea agriculturii din escherul priorităților dezvoltării economice durabile în România, de dragul unei "pseudo-terțializări" forțate a economiei naționale în tranzitie, afectată, în primul rând, în sectoarele sale productive ar însemna o eroare gravă, cu consecințe nefavorabile pe termen lung, inclusiv pentru dezvoltarea naturală, firească a unui sector terțiar complementar și potențiator al creșterii autosușinute, în tot complexul economic național.

Înscrierea României în tendințele mondiale în ceea ce privește contribuția agriculturii la crearea PIB nu trebuie înțeleasă ca o reducere pur și simplu a ponderii sale în acest macroagregat, indiferent de metoda și măsurile folosite, numai de dragul încadrării într-o tendință. Aceasta ar fi o abordare pe căt de simplistă pe atât de dăunătoare în ceea ce privește rolul agriculturii în economia de tranziție a României. Pentru a ne încadra eficient într-o astfel de tendință, apare absolut necesară respectarea câtorva condiții miniime:

a) creșterea producției agricole și a rândamentelor acesteia, în mărimi absolute, potrivit cerințelor de ansamblu ale dezvoltării economice durabile;

b) valorificarea selectivă într-o măsură și mai mare a potențialului sectoarelor neagrile, pe baza unor priorități bine determinate care, prin creșteri relativ superioare ale PIB-ului în aceste sectoare, să configureze o structură procentuală pe ramuri economice mai mult sau mai puțin apropiată de cea a țărilor dezvoltate;

c) satisfacerea cantitativă și calitativă a nevoilor de input-uri ale agriculturii de către ramurile din amontele producției agricole ca precondiție a creșterii unei solide baze pentru prelucrarea produselor agricole de către ramurile din aval, ceea ce evident implică abordarea problemelor dezvoltării durabile a agriculturii în termeni analizelor sistemicе și corelațiilor input-output.

3. Factorii de producție-premisse ale surplusului economic al agriculturii

Analiza comparativă interramuri a principalilor factori de producție din agricultură (muncă și capitalul) în prezenta cercetare nu este decât parțială întrucât, datorită unor dificultăți statistică-informatoriale și metodologice încă insurmontabile, nu a putut lua în considerație și importantul factor de producție care este

Dificultatea cea mai mare pentru economia României nu este că agricultura deține în prezent 20% din PIB-ul acesteia ci că:

- ramurile neagrile și-au redus atât de mult volumul producției, ca urmare a unui proces destructurativ forțat și scăpat în bună măsură de sub control, impus de o serie de factori interni și externi, cu caracter atât obiectiv cât și subiectiv, ceea ce se repercuzează nefavorabil și asupra agriculturii;

- rândamentele activităților agricole și neagrile au scăzut și sunt foarte modeste, comparativ cu cele din alte țări;

- formele de proprietate, organizatorice și de management agricol se află într-o stare incipientă, uneori confuză, față de cerințele reale ale economiei de piață concurențială.

Or, soluționarea problemelor tranziției tocmai la aceste puncte nodale, în primul rând, ar trebui să dea răspuns astfel încât să nu afecteze potențialul intrinsec de durabilitate pe care îl are agricultura în mod normal în țara noastră ci să-l intensifice. Si acest răspuns nu poate eluda capacitatea alocativă a eficienței economice și a prețurilor liberalizate, desigur într-o piață concurențială instituționalizată.

Particularitățile pieței produselor agricole impune judecarea durabilității și prin prisma volumului și structurii cererii și ofertei și a echilibrelor pe termen scurt, mediu și lung ale pieței factorilor de producție în acest domeniu, în corelație cu abordările macroeconomice.

pământul a căruia circulație, în concordanță cu legile pieței, nu permite evaluări relevante până în prezent.

3.1. Ponderea mare a populației ocupate în agricultură este o caracteristică a macrostructurii economiei românești și trebuie considerată ca un datum al problemei.

Tabelul nr. 8

**Populația activă ocupată pe ramuri ale economiei naționale,
în perioada 1980 - 1993**

	1980 mii pers.	%	1990 mii pers.	%	1993 mii pers.	%
Total economie	10350	100,0	10840	100,0	10062	100,0
Agricultură	3049	29,4	3055	28,2	3537	35,2
Industrie	3642	35,2	4005	36,9	3030	30,1
Construcții	862	8,3	706	6,5	574	5,7
Comerț	508	4,9	538	4,9	585	5,8
Transporturi	646	6,2	667	6,2	497	4,9

Sursa: *Anuarul Statistic al României, CNS, 1994, p. 158.*

Referitor la forța de muncă activă ocupată, ca principal factor de producție, semnalăm că aceasta a crescut în agricultură de la circa 3 milioane în anul 1990 la 3,537 milioane în anul 1993, în timp ce în celelalte ramuri se înregistrează o scădere mai mare sau mai mică, îndeosebi ca urmare a reducerii drastice a volumului de activitate și a creșterii șomajului în perioada analizată.

Această situație concretă a "supradimensionării" forței de muncă active ocupate în agricultură, comparativ cu cea din alte țări, merită o analiză aparte care să țină seama de mai multe aspecte:

a) structura pe vârstă, sexe și repartiția pe dimensiuni a proprietății; b) structura pe nivelul de calificare profesională și categorii de nevoi ale agriculturii; c) capacitatea specifică a agriculturii de a absorbi forța de muncă înalt calificată; d) existența unui șomaj "de tip deosebit" în agricultură și consecințele economico-sociale ale acestuia; e) navetismul, flexibilitatea, mobilitatea și caracterul sezonier al forței de muncă din agricultură; f) potențialul de a elibera forța de muncă.

Opinia potrivit căreia agricultura românească înregistrează un "excedent" de forță de muncă este contrazisă de faptul că, în prezent, în posida acestui presupus excedent, există suprafețe întinse de pământ în părăsita, o serie de lucrări agricole, amenajări funciare și de combatere a ero-

ziunii ca și recoltarea care se efectuează greoi, cu întârziere sau chiar deloc. Forța de muncă în agricultură este profund marcată de procesele îmbătrânirii, feminizării, ale navetismului și utilizării ineficiente a potențialului unor categorii socio-profesionale.

În orice caz, dezvoltarea durabilă a agriculturii, din punctul de vedere al utilizării disponibilului forței de muncă, implică mai degrabă măsuri specifice de dezvoltare a economiei locale și regionale a industriilor și serviciilor în mediul rural, decât transferul de muncă în mediul urban care este nu numai costisitor dar și nesigur, pe un fond de șomaj ridicat și persistent în acest mediu. Datorită supraocupării în orașe, are loc un transfer modest de forță de muncă la sate, iar statutul proprietarilor de pământ rezidenți în mediul urban nu poate fi considerat ca generator de ocupare în agricultură decât într-o măsură foarte limitată.

Prin prisma ocupării, dimensiunea economică a unei agriculturi durabile în România mai este legată de aspectul că o persoană activă ocupată în agricultură, în prezent, asigură hrana pentru 6,43 locuitori ai României (22,75 mil. locuitori ai României față de 3,537 mil. activi ocupati în agricultură). Asemenea calcule se fac în mod frecvent și își au semnificația lor economico-socială distinctă care însă trebuie

totodată inserată în contextul interdependenței sectoriale din economie. Dacă la o primă abordare suntem încinați să credem că un lucrător din agricultura României creează suficient surplus pentru a mai hrăni încă cinci persoane, o analiză mai profundată relevă că, în țările dezvoltate, acest raport este cu mult mai mare, impunându-se totodată și luarea în calcul comparativ a nivelului și structurii natural-valorice și calitative ale consumului agro-alimentar per capita.

Măsurile de politică a ocupării populației agrare în condițiile specifice ale tranzitiei din România trebuie legate de necesitatea revigorării sectorului zootehnic, legumicol, viticol și pomicol, în bună măsură distrus, ca și a altor activități cu valoare adăugată relativ ridicată, de prelucrare a produselor agricole, în domeniile silviculturii, protecției solului, pisciculturii și serviciilor pentru agricultură. Este de datoria organelor guvernamentale și de stat, la nivel central și local, să creeze oportunități de ocupare pentru fiecare membru al populației active apte de muncă din agricultură, știut fiind că "soluționarea de la sine a problemei", în virtutea statonicirii cândva, neprecizat ca timp, a unei economii de piață în acest sector este total contraproductivă și generatoare de mari dificultăți în asigurarea unui nivel de trai decent la sate, oferind teren fertil doar pentru politizări și ideologii sterile, în cea mai mare parte a lor.

Stimularea cererii de forță de muncă în mediul rural, pe baza unui salariu și a unei productivități acoperitoare pentru un trai cel puțin modest, constituie o alternativă la remediile antișomaj practicate în prezent, care se sprijină pe indemnizare și nu pe creșterea ocupării.

3.2. Din punctul de vedere al înzestrării cu fonduri fixe și al investițiilor, agricultura, care contribuie cu o cincime la crearea

PIB, nu deține decât 8,3% din totalul fondurilor fixe din economie și 6,6% din investiții la nivelul anului 1993 (tabelele nr. 9 și 10), ceea ce confirmă nu o posibilă productivitate medie și marginală relativ înaltă a acestor factori de producție ci mai degrabă o subdotare sau dotare slabă care, în ultimii ani, s-au resimțit într-o măsură tot mai însemnată, cel puțin prin existența și persistența unor fenomene dăunătoare evidente cum ar fi: reducerea randamentelor la hectar și a gradului de încărcare a mașinilor și echipamentelor agricole, neadecvate unor proprietăți funciare disipate și de mici dimensiuni; învechirea fizică și morală a fondurilor fixe; existența unor suprafețe agricole în degradare crescândă; întârzieri în efectuarea lucrărilor agricole și existența ană la rând a unor suprafețe de pământ necultivate; distrugerea sistemelor de irigații și îmbunătățiri funciare; deficiențe majore de organizare și lipsa inițiatiivelor convergente pe plan local.

Recurgerea, în multe cazuri, la tehnici agricole tradiționale (înapoiate) de producție nu poate fi considerată decât ca accidentală, și specifică unei faze tranzitorii pe care o dorim cât mai scurtă. Ea nu are în comun cu dezvoltarea durabilă, decât faptul că implică procesul muncii, dar se deosebește esențial de aceasta tocmai prin nivelul tehnic al mașinilor folosite. Dotarea agriculturii cu mașini adecvate și ieftine constituie o provocare pentru industria autohtonă constructoare de mașini, la o concurență destul de puternică din partea ofertei din străinătate. Oricum, structurarea construcțiilor de mașini agricole și implicit dotarea agriculturii cu mașini și utilaje de care are nevoie se vor putea realiza pe orizontul de timp mediu și lung și necesită politici corelate de asistență financiară a restructurării la niveluri diferite de organizare a agriculturii și economiei.

Tabelul nr. 9

**Fondurile fixe pe ramuri ale economiei naționale,
în perioada 1980-1993**

Structura	(%) prețuri curente			Indici 1980 = 100		
	1980	1990	1993	1991	1992	1993
Total economie	100,0	100,0	100,0	193	198,5	214,3
din care:						
Agricultură	10,7	8,9	8,3	147,6	155,0	164,3
Industria	46,1	50,6	80,7	212,1	216,6	228,7
Construcții	4,3	2,4	2,9	97,7	101,7	107,8
Comerț	2,5	2,4	2,9	190,8	222,0	229,0
Transport	12,2	17,1	15,8	278,9	285,5	337,5

Sursa: Calcule pe baza datelor din Anuarul Statistic al României 1994 C.N.S., p. 381, 382.

Nu există nici o îndoială în legătură cu raportul direct proporțional dintre dezvoltarea economică durabilă a agriculturii și nivelul tehnic final al capitalului său fix.

Volumul și calitatea fondurilor fixe din agricultura României au fost nefavorabil influențate de procesele de distrugere și degradare care au însoțit reforma în acest domeniu, ceea ce în final a însemnat o pierdere de avuție națională. Dacă prin socializarea forțată a agriculturii, încheiată în regimul comunist până în anul 1962, s-a distrus o parte importantă a fondurilor fixe din gospodăriile individuale, prin împroprietătirea actuală s-au distrus sau se află în stare de subutilizare multe active patrimoniale corporale din agricultură (sisteme de irigații, drenare, silozuri, grăduri, alte infrastructuri etc). În decurs de o jumătate de secol, agricultura românească a suferit deci două "valuri de distrugere" majore a fondurilor sale fixe, de fiecare dată bunurile materiale fiind sacrificiate fără

ră discernământ, în principal pe motivul ideologic al perioadei creării lor, situație ce nu s-a întâmplat în țări vecine cum ar fi: Ungaria, Bulgaria, Cehia, Slovacia, Polonia etc.

Chiar dacă nu este niciodată prea târziu, considerăm necesar să fie trase cât mai curând învățămintele necesare privind principiile și criteriile după care se protejează perenitatea și se folosesc valoarea bunurilor materiale și spirituale create de poporul român, indiferent de regimul social - politic și în posida unor posibile exagerări imediat post - revoluționare care au existat dintotdeauna, dar în măsuri diferite de la o țară la alta.

Confundarea structurilor materiale optimale din punct de vedere tehnic, economic și ecologic cu structuri organizatorice și sociale istoricește depășite, este greșeala quasi inherentă a revoluțiilor care își extind uneori "radicalitatea" și acolo unde nu este cazul.

Tabelul nr. 10

Investiții pe ramuri ale economiei naționale

Ramură	Structura (%) prețuri curente			Indici 1980 = 100		
	1980	1990	1993	1991	1992	1993
1	2	3	4	5	6	7
Total						
din care:						
Agricultură	100,0	100,0	100,0	43,2	42,7	46,3
	11,1	17,1	8,6	36,2	29,5	18,8

1	2	3	4	5	6	7
Industria	53,2	46,3	49,9	46,6	49,6	46,9
Construcții	3,7	3,3	2,7	26,8	33,9	37,7
Comerț	1,8	2,0	8,6	75,9	117,0	206,6
Transport	12,8	12,8	11,2	31,6	16,4	33,7

Sursa: Calcule pe baza datelor din Anuarul Statistic, CNS, 1994 p. 292, 293

Așa cum am arătat, procesul investițional din agricultura României a cunoscut o dinamică descendantă fără precedent, de o intensitate incomparabil mai mare decât în celelalte ramuri ale economiei naționale (tabelul nr. 10). În anul 1993, volumul investițiilor realizate în această ramură reprezenta 6,6% din totalul pe economia națională și numai 18,8% din nivelul investițiilor din agricultura anului 1980. Cifrele vorbesc de la sine! Surprinzător este totuși faptul că, deși agricultura este o ramură eficientă (dacă ne situăm strict la sistemul de referință al eficienței medii pe economia națională), ea nu a reușit să-și atragă surse de finanțare investițională mai consistente. Aceasta nu se poate explica în nici un fel prin caracterul său mai puțin capital-intensiv, comparativ cu alte ramuri. Explicația rezidă în cauze de altă natură, inclusiv în cele legate de stadiul "imatur" al mecanismelor de piață în România a căror capacitate alocativă, în funcție de semnalul prețurilor și al eficienței, este marcată de neajunsuri și deformări semnificative.

Îmbunătățirea factorului de producție-capital în agricultură, pe de altă parte, este direct legată de rezolvarea problemelor proprietății de facto care constituie o premisă favorabilă nu numai pentru motivația suplimentară a bunei utilizări a unei înzestrări tehnice existente, deloc neglijabile și restrucțuibile, ci și pentru investiții suplimentare din surplusul economic propriu al ramurii pe care aceasta l-ar putea obține ca și din alte surse de investiții, oferite în condiții favorabile.

În opinia noastră, rezolvarea unor probleme care să deschidă calea dezvoltării durabile în agricultură, pe termen scurt, rezidă cu deosebire în realizarea unor forme organizatorice, adecvate situației și ce-

rințelor actuale, fără a fi excluse de planșe formele asociative, potențiate cu măsuri de implicare a statului privind o politică flexibilă de taxe, impozite, subvenții și utilizarea de fonduri de rezervă și tampon, în bani și anumite produse agricole.

În ceea ce privește termenul lung, toate măsurile și programele din agricultură converg spre restructurarea de fond a sistemului de proprietate, a înzestrării tehnice și exigențelor în domeniul calității, productivității și competitivității, ținând seama de efectele pe care le pot avea asocierea și integrarea în perspectivă a României la Uniunea Europeană precum și apartenența României la Organizația Mondială a Comerțului.

Faptul că din varii motive agricultura își consumă în prezent unii factori de producție, peste limite acceptabile, pentru a realiza venituri pe termen scurt, dă numai aparență efemeră supradimensionată a unui surplus economic. În realitate se reduce dimensiunea acestuia pe termen lung și se erodează premisele durabilității în condițiile unei dezvoltări economice sănătoase, bazate pe tehnologii ecologice cât mai rapid difuzate.

În complexul factorilor de relansare a agriculturii durabile în România, cercetarea științifică din acest domeniu, atât fundamentală avansată și orientată cât și aplicativă, joacă un rol de primă însemnatate. Ținând seama de tendințele generale ale trecerii de la procedeele de fabricație **tehnocentrice** la cele **antropocentrice** precum și de la produse **munco-intensive** (laborintensive) și **capital-intensive** (capitalintensive) la cele **scientointensive**, dezvoltarea agriculturii durabile, realizarea surplusului economic al acesteia se va realiza pe seama unei integrări cât mai strân-

se, pe principalele piețe instituționalizate, cu cercetarea științifică și inovația remunerate și stimulante printr-un sistem complex de metode și proceșee care implică joncțiunea instrumentelor specifice secțoarelor public, privat și mixt.

Sporirea investițiilor în cercetarea științifică din agricultură ca și a cheltuielii-

lor cu aplicarea și difuzarea rapidă a rezultatelor acesteia se înscriu în complexul de investiții imateriale ale agriculturii, alături de cele în know-how, informatizare și organizare, fără de care dezvoltarea durabilă a sectorului agricol este practic de neconcepțut.

4. Foarfecile prețurilor

Decalajele dintre nivelul și dinamica prețurilor la produsele agricole și industriale reprezintă un subiect de dispute și justificări cu tradiții îndelungate în literatura de specialitate, extins pe plan mondial la relațiile economice dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare și la evoluția raportului de schimb al acestora.

4.1. Considerăm că prin prețurile practice la produsele agricole, chiar în condițiile liberalizării pieței, agricultura nu va putea să rezolve influența nefavorabilă a manifestării foarfecelui prețurilor, fenomen care există în toate economiile de piață și care se explică, mai ales, pe seama diferențelor valorice și calitative ale inputurilor din agricultură și industrie ca și prin capacitatea de diversificare și reinnoire a sortimentelor având dinamici diferite la cele două ramuri. În timp ce industria are un ritm mai ridicat de îmbunătățire a parametrilor tehnico-economici ai produselor și de inovare a acestora, agricultura a fost și încă este mai lentă în această privință, deși, în ultima vreme, apariția de noi produse agricole ecologice și/sau cu cali-

tăți nutritive deosebite a început să devină o realitate incontestabilă. Oricum, calculul prețului unui autoturism în cantități de grâu la perioade de timp diferite (10-15 ani) care evidențiază că prețul în grâu al autoturismului a crescut de câteva ori nu ni se pare relevant, având în vedere perfecționările radicale aduse automobilului în această perioadă și calitatea probabil quasi constantă a grâului, din punctul de vedere al celui care-l consumă și evident nu din cel al costurilor.

4.2. Potrivit unor calcule ale specialiștilor din instituțiile de cercetare din ASAS, evoluția raportului de prețuri industrie-agricultură a defavorizat agricultura în perioada 1990-1994 cu 26,8 procente, la aceasta contribuind într-o măsură importantă și indicii prețurilor la carburanți, lubrifianti și energie electrică (vezi Adevărul economic nr. 38/1994, p. 10.).

Nu dorim să mai comentăm evoluția indicilor prețurilor la produsele agroalimentare și industriale întrucât concluzia defavorabilă a produselor agricole este cunoscută dinainte.

Tabelul nr. 11

Indicii prețurilor produselor agroalimentare vândute pe piața țărănească

	1990	1991	1992	1993	1980 = 100
1	2	3	4	5	
Total	205,7	415,6	1194,6	3244,5	
Produse origine vegetală	151,6	333,2	859,0	2208,5	
- cereale, faină	211,0	331,7	942,7	3511,4	
- cartofi	248,3	851,3	2456,3	4768,6	
Produse de origine animală	218,8	393,6	1280,8	3691,3	

1	2	3	4	5
- animale	200,9	313,6	1118,3	2886,3
- păsări	284,8	429,2	1343,4	3691,7
- lapte	278,0	461,8	1252,9	4479,1
- brânzetură	268,6	528,9	1581,4	5220,2
Indicii prețurilor producției industriale				
1980 = 100	157,7	485,1	1359,7	3317,7

Sursa: Anuarul Statistic al României, CNS, 1994, p. 450.

Dorim însă, legat de foarfecele prețurilor, să facem o legătură între dezvoltarea durabilă a agriculturii românești și "externalitățile" mai ales negative pe care aceasta le suportă din partea celorlalte ramuri, fără o "internalizare" a lor în costuri. Practic este vorba de o serie de efecte poluante, cu consecințe nefavorabile asupra agriculturii, provenite de la activitățile neagricolice.^{x)} Până în prezent, mecanismele noastre de protecție ambientală nu au reușit să instrumenteze economic, la nivel global sau local, principiul "poluatorul plătește" și al compensării celui poluat sau prejudiciat ecologic, inclusiv prin creșterea prețurilor, ca urmare a suplimentării costurilor de producție cu elemente de prevenire a poluării sau refacere totală sau parțială a mediului, factor esențial de producție pentru agricultură.

Mult invocata sintagmă a "internalizării externalităților", fie că este vorba de externalități negative, fie pozitive, nu reprezintă o "modă teoretică" ci o cerință practică, menită să compenseze pierderile certe, dar mai puțin cuantificabile, pe care le suportă agricultura, uneori imputabile chiar proprietiei sale vine. Oricum, daunele provocate de poluarea din agricultură, potrivit estimărilor specialiștilor, sunt de câteva ori mai mici decât pagubele induse agriculturii de noxele altor ramuri din sectorul neagricol. O legislație riguroasă de protecție ambientală în țara noastră ar da câștig de cauză agriculturii atât în planul

îmbunătățirii nivelurilor de prețuri cât și al protecției mediului în general.

Aceasta ar conduce și la creșterea șanselor agriculturii durabile în România și în ceea ce privește sporirea volumului produselor ecologice din domeniile vegetal și animal care, de exemplu, în țările dezvoltate au prețuri cu până la 50% mai mari, comparativ cu produse agricole similare, realizate în condiții industriale, cu o valoare nutritivă mai scăzută.

Prețul producției agricole nu se mai judecă pur și simplu după randamentele la hectar și costuri ci mai ales după valoarea nutritivă a produselor, știut fiind, de exemplu, că 15.000 kg porumb obținut pe bază de fertilizare cu îngrășăminte minerale echivalează ca valoare nutritivă totală cu circa 4000 kg realizate pe bază de îngrășăminte naturale (multă sed non multum!).

O serie de efecte nefavorabile asupra biodiversității și stării calității florei și faunei, ca urmare a utilizării îngrășămintelor chimice sau altor noxe pot, de asemenea, fi imputate.

În privința politicii de prețuri stimulative pentru produsele agricole deficitare, agricultura nu are nevoie de pledoarii afective ci de măsuri concrete, menite să stimuleze eficiența incrementală în stare încă latentă, în acest sector de activitate, atât în planul ordinii economico-sociale cât și al concurenței loiale, existente într-o economie de piață, încă în formare.

^{x)} O abordare complexă a problemei este realizată de prof. dr. C. Răuță într-o serie de lucrări de referință printre care menționăm: "Agricultura victimă a poluării mediului înconjurător; Poluarea cu metale trăsuțe a solurilor din România, ASAS, 1991-1994, București.

5. Exportul de produse agricole, excedente, deficită, curs de schimb

Agricultura românească dintotdeauna a fost o ramură care a livrat direct sau indirect producție la export, în cantități mai mari sau mai mici, în funcție de ceea ce externă și, mai ales, de modul în care factorii de decizie ai diferitelor sisteme economico-sociale percep sau soluționarea problemei privind prioritățile satisfacției nevoilor de consum interne ale populației și ramurilor neagricole sau ale forțării exporturilor pentru încasarea de valută liber convertibilă. Adesea s-a făcut abstracție totală de aspectele eficienței economice ale exporturilor respective și de legătura acestora cu gradul de prelucrare a materiilor prime agricole în produse semifabricate și finite, mai mult sau mai puțin competitive pe piețele internă și externă.

Dezvoltarea durabilă a agriculturii trebuie să pornească în abordările sale strategice cuprinzând obiectivele, propunerile și măsurile de realizare a acestora, de la **pri-matul pieței interne** din mai multe motive:

a) cucerirea piețelor externe indiferent de sfera de activitate, se face numai după ce piața internă în prealabil a fost "cucerită", în sensul saturării ei cu produse competitive în exces, ca doavadă tocmai a capacitatii și solidității sale concurențiale și de saturare a nevoilor interne;

b) perpetuarea situației de a exporta cele mai bune produse agroalimentare, ră-mânând pentru piața internă cele de slabă calitate, și de a importa produse ieftine, dar de calitate scăzută, a condus și va conduce la:

- degradarea pe termen lung a stării de sănătate a populației, la creșterea morbidității și la o slabă incentivare educațională prin consum;

- menținerea unor diferențe mari între produsele din aceeași categorie la export și

cele destinate consumului intern care vor distorsiona piața internă, fără efect benefici asupra economiei naționale;

c) o piață internă puternică constituie o garanție mai mare pentru investitorii străini, comparativ cu una aflată în stare pernicioasă.

5.1. Dintotdeauna s-a ridicat problema dacă exportăm din surplusul de produse agroalimentare sau pe seama diminuării satisfacției necesarului intern. O agricultură durabilă trebuie să expore evident pe seama unui **excedent de produse agroalimentare**, după ce au fost satisfăcute nevoile de consum interne, căci crearea și consolidarea unei piețe interne în România a constituit și va constitui un factor numai de stabilitate în general ci și de creștere a atractivității externe și a capacitații de export. Orice țară, indiferent de gradul său de dezvoltare economico-socială, trebuie să se autoaprovizioneze cu produse agroalimentare într-o proporție cât mai mare și să-și intensifice substituția importurilor.

În condițiile în care România a înregistrat în ultimii ani o balanță comercială și de plăti externe cu deficit cumulat în creștere, agricultura și industria alimentară au contribuit la această stare de lucruri, dat fiind faptul că importurile au depășit exporturile mai ales la produse alimentare, băuturi și tutun.

5.2. Structura importurilor românești de produse agroalimentare relevă o situație de anormalitate gravă, având în vedere că România a fost exportator de grâu, porumb, ulei de floarea soarelui și zahăr, în ultimii ani fiind importator al unor astfel de produse concurențiale. Această situație poate fi pusă numai pe seama unor factori conjuncturali interni și externi, impuși sau induși în procesul tranzitiei.

Tabelul nr. 12

**Comerțul exterior al României
pe principalele produse, în anii 1992-1993**

	1992			1993		
	mil. t.	mil. \$	mii \$/t	mil. t.	mil. \$	mii \$/t
TOTAL EXPORT	11994	4363,4	0,364	12939	4892,1	0,378
- Industria grea	10206	2545,4	0,249	10941	2516,7	0,230
din care:						
• metale comune și articole din ele	2004	728	0,368	2824	948,2	0,336
• mașini și echipamente electrice	141	508,1	3,603	130	438,8	3,375
- Industria ușoară	1426	1528	1,072	1499	2046,6	1,365
- Produse alimentare	362	289,9	0,801	499	328,8	0,658
din care:						
• carne	55	83,1	1,510	76	92	1,210
• animale vii	78	75,9	0,973	61	56	0,918
TOTAL IMPORT	25572	6259,6	0,245	22156	6521,6	0,294
- Industria grea	21135	3893,9	0,184	17612	3942,5	0,224
din care:						
• mașini, aparatură, echipamente electrice	93,0	914,1	9,829	101	1148,9	11,375
- Industria ușoară	1221	1368,9	1,121	670	1612,4	2,401
- Produse alimentare din care:	3216	996,8	0,310	3874	966,7	0,249
• cereale	1618	241,4	0,148	2585	378,4	0,146
• zahăr și produse zaharoase	328	133,0	0,405	238	73,4	0,308

Sursa: Calculat pe baza datelor de la Comisia Națională pentru Statistică

O analiză atență a structurii importurilor de produse agroalimentare relevă că, în bună măsură, acestea nu au reprezentat produse care, consumate în România productiv sau neproductiv, au avut efecte propagate deosebit de favorabile. În fapt, este vorba de creșterea volumului importurilor de produse concurențiale pe piața română nească agroalimentară cărora, în primul rând, cel mai bun remediu îl constituie sporirea competitivității produselor similare românești, combinată în mod rațional cu măsuri protecționiste necesare și suficiente care se înscriu în cadrul angajamentelor internaționale, asumate de România.

Tabelul nr. 13

**Exporturile și importurile de produse agroalimentare
ale României în anul 1994**

Categorii de produse	E ^x	% ^{xx}	I ^{xxx}	% ^{xx}
	1	2	3	4
I. Animale vii și produse ale regnului animal	207,4	128,1	93,5	136,8
II. Produse ale regnului vegetal	61,5	106,9	133,6	28,1
III. Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	45,0	71,9	31,6	134,8

1	2	3	4	5
IV. Produse alimentare, băuturi, tutun	66,4	142,1	373,3	93,4
I E-I	+113,9	excedent		
II E-I	-72,1	deficit		
III E-I	+13,4	excedent		
IV E-I	-306,9	deficit		
I-IV E-I	-251,7			
I-III E-I	+55,2			

^xExport (E) mil.^{xx} dol. % față de 1993^{xx} Import în mil. dol.SUA;

Sursa: Buletin Statistic nr. 12/1994. C.N.S.

Potrivit datelor din tabelul nr. 13, în anul 1994, la animale vii, produse ale regnului animal, grăsimi și uleiuri animale sau vegetale agricultura a înregistrat un excedent al exporturilor, față de importuri, în mărime de 127,3 milioane dolari SUA care a fost însă contracararat de deficitul de la produsele regnului vegetal și produsele alimentare, băuturi și tutun, de respectiv - 379 milioane dolari SUA. Oricum în ceea ce privește strict exporturile și importurile agriculturii (produsele la grupele I, II și III din tabelul nr. 13) se constată, în anul analizat, existența unui excedent al balanței comerciale de 55,2 milioane dolari SUA, ceea ce semnifică un surplus economic al ramurii în relațiile internaționale, vizând schimburile de bunuri și servicii agrare.

Deficitul la produsele alimentare, băuturi și tutun trebuie explicat nu numai printr-o serie de carente din industria alimentară și agricultură ci și printr-o politică de comerț exterior neadecvată în ceea ce privește importul unor produse alimentare (băuturi și tutun) care nu reprezintă o necesitate deosebită pentru consumatorii din România și care, în unele cazuri, datorită calității lor necorespunzătoare, au avut mai degrabă consecințe nefavorabile asupra economiei în general și asupra consumatorilor direcți în special.

5.3. Multii specialiști din țară și din străinătate susțin că, în condițiile devalORIZĂRII monedei naționale față de valutele liber convertibile, există toate şansele ca o țară în curs de dezvoltare din exportator de produse agricole chiar tradiționale să se transforme în importator sau să-și înceteze exporturile respective (vezi "The Bias against Agriculture", editori R.Bautista, A. Valdés, ICEG, SUA, 1993, p. 135-152).

Desigur, o astfel de opinie trebuie verificată și în cazul României care, într-adesea, concomitent cu devalorizarea leului, a devenit și importator de produse agroalimentare, pentru consumul final, în pofida condițiilor climatice prielnice și tradiție pe care le are producția unor astfel de bunuri în țara noastră. Apare de neînțeles ca importurile de carne de pasăre de la mari distanțe, plătite în valută, să fie mai eficiente decât producția internă care evite cheltuielile internaționale de transport.

Analiza dezvoltării durabile a agriculturii, din punctul de vedere al potențialității sale proprii de import și export, reprezintă o altă direcție de cercetare căreia neglijare se poate repercuta nefavorabil în ceea ce privește corectitudinea măsurilor practice întreprinse în acest domeniu.

6. Protejarea și subvenționarea agriculturii

Analizată prin premissa durabilității dezvoltării agriculturii românești, proble-

ma protecției și a subvențiilor acordate acestui sector se înscrie în perimetru unor

ample controverse care se polarizează diametral opus, în sensul menținerii sau suprimării (treptat sau brusc, la toate produsele sau numai la anumite categorii).

6.1. Fără îndoială, orice subvenție reprezintă manifestarea unui mijloc economic de a stimula sau sprijini finanțier o activitate sau un produs cu un impact deformant asupra regulilor de formare a prețurilor pe piață, dar cu efecte economico-sociale favorabile pe termen scurt și mediu și uneori chiar lung.

Subvenționarea agriculturii se practică în măsuri diferite, sub forme mai mult sau mai puțin transparente, în toate țările și motivele sunt cunoscute.

După părerea noastră, problema subvențiilor sau a altor înlesniri de natură economico-finanțieră, acordate agriculturii românești trebuie analizată prin prisma raportului cost-beneficiu și a posibilității de eliminare și distribuire a riscurilor existente, generate de o concurență brusc instabilă din exterior.

O agricultură durabilă se poate crea în România chiar în condițiile subvenționării anumitor sectoare sau domenii agricole, dacă acestea se justifică pe planul creșterii compensatorii a producției, a satisfacerii nevoilor interne și de export.

O primă abordare în acest sens, la nivelul ramurii, a fost raportarea sporului de valoare adăugată (ΔVa) la volumul subvențiilor de la buget alocate agriculturii, în anii 1991-1993, respectiv 35,8 miliarde lei, 217,2 miliarde lei și 515,9 miliarde lei.

Potrivit calculelor noastre preliminare, la 1 leu subvenție a revenit un spor de valoare adăugată ΔVa , de 2,32 lei în intervalul 1990-1991 și de 1,1 lei în intervalul 1991-1992. Evaluată după acest criteriu, subvenționarea agriculturii pare să fie totuși o "investiție" care nu s-a soldat cu pierderi.

De altfel subvenționarea agriculturii este practicată în toate țările, folosindu-se

procedee diferite pe baza unor rațiuni strategice majore.

Ne credem însă în eficiență unui singur mod de subvenționare ci în utilizarea mai multora (la producători și/sau la consumatori), pentru fiecare mod în parte trebuind să existe justificările necesare.

În această privință, vom analiza mai extins unele opinii privind cazul subvenționării agriculturii în SUA. Partizanii reducerii alocațiilor bugetare, pentru agricultura americană, au fost preveniți de concluziile a două cercetări recente în acest domeniu, care evidențiază că reducerile cheltuielilor pentru programele agriculturii pot fi substanțiale, dar eliminarea lor totală ar afecta serios veniturile agriculturii^{xx}.

Economistii de la Universitățile din Missouri și din Statul Iowa relevă că eliminarea sprijinului acordat prețurilor și veniturilor din agricultura SUA ar reduce veniturile fermierilor americanii cu 40 miliarde \$ SUA, în decursul unei perioade de 10 ani.

Într-un alt studiu recent, elaborat la 28 aprilie 1995, specialiștii argumentează că, prin eliminarea subvenționării Programului de Intensificare a Exportului (Export Enhancement Program - EEP) de către Departamentul Agriculturii din SUA, exporturile americane de grâu vor scădea brusc întrucât producătorii europeni vor înlocui produsele americane pe piețele cele mai importante.

Pe de altă parte, totuși, un alt studiu apărut în SUA, cam în aceeași perioadă, în cadrul Institutului Resurselor Mondiale (World Resources Institute) a constat că reducerile majore în subvenționarea programelor agriculturii americane ar putea crăta banii contribuabilitelor și ajuta mediul ambient fără a dăuna în mod semnificativ asupra veniturilor fermierilor.

În prezent, în dezbatările Congresului SUA se află elaborarea unui nou proiect de

^{xx} Holden Jeanne, USIA Staff Writer, *Ending farm subsidies would hurt farm income, cuts would not,*

lege a agriculturii cu o durată pe cinci ani, propus de către Richard Lugar, președintele Comitetului pentru Agricultură în Senat (Senate Agriculture Committee) privind eliminarea sprijinirii prețurilor produselor agricole, la nivel federal, ca și a subvenționării veniturilor și exporturilor de mărfuri agricole. În principal, dezbatările asupra proiectului de lege menționat sunt orientate către nevoia de a reduce costurile programului federal și implicit deficitul federal, ca obiectiv al actualului Congres majoritar republican.

Institutul de Cercetări pentru Politica Agricolă și Alimente, (Food and Agricultural Policy Research Institute - FAPRI), finanțat de Congres, al Universității din Missouri și Universității Statului Iowa au abordat trei opțiuni de politică, inclusiv una care să eliminate orice fel de sprijin al prețurilor și al Programului de Intensificare a Exportului. FAPRI a constatat că, în cazul în care Congresul ar elimina sprijinirea prețului mărfurilor agricole, recolta medie la un acru de teren ar scădea, față de nivelul actual, și ar fi urmată de o micșorare a prețului pământului. FAPRI estimează că, în primul an, veniturile generale ale fermierilor în SUA ar scădea, ca urmare a eliminării subvențiilor cu 6 miliarde \$ SUA, iar la sfârșitul unei perioade de 10 ani veniturile respective ar ajunge la o medie anuală a reducerii acestora de aproximativ 4 miliarde \$ SUA.

Cea mai mare parte a creșătorilor de animale consideră că eliminarea subvențiilor produselor agricole vegetale ar însemna un avantaj pentru ei, după cum afirma B. Young, codirector FAPRI, deoarece costurile furajelor s-ar reduce, mai ales la grâu.

W.Meyers, economist în cadrul FAPRI, de la Universitatea Statului Iowa, relevă că înălțarea Programului de Intensificare a Exportului (EEP) ar cauza o reducere importantă a exporturilor americane de grâu, ceea ce a s-ar reflecta într-un salt sensibil al prețului acestuia. Prețurile grâului pe piețele exporturilor subvenționate în mod

actual ar cunoaște o creștere, în timp ce în alte regiuni s-ar micșora.

Raportul FAPRI menționează că, în condițiile unor prețuri mondiale mai mari la grâu, Uniunea Europeană s-ar situa într-o poziție în care grâul s-ar putea exporta fără subvenții, înălțându-și constrângerea GATT (Runda Uruguay) asupra vânzărilor sale de grâu. Creșterea cantității de grâu oferită la export de către celelalte țări ale lumii, potrivit estimărilor FAPRI, ar diminua sever exportul din SUA cu aproximativ 8 milioane de tone.

Printre alte opțiuni de politică agricolă, analizate de FAPRI, menționăm:

a) înlocuirea împrumuturilor agricole curente și a subvenționării prețurilor cu un sistem de împrumuturi comercializate pentru recolte, potrivit căror unui fermier i se poate confisca recolta dacă nu poate plăti împrumutul; în condițiile unei astfel de opțiuni EEP ar fi complet eliminat;

b) înlocuirea programelor de sprijinire a împrumuturilor și prețurilor curente cu un nivel minim de venituri bazate pe un anumit procentaj din recoltele istorice ale fermierului și pe prețuri istorice ale localității, EEP fiind oprit.

Deși împrumuturile comercializabile oferă o mai mare siguranță pentru fermieri, comparativ cu eliminarea subvențiilor pentru agricultură, această opțiune - după părerea unor specialiști - presupune aceleasi cheltuieli bugetare ca și programele curente.

Spre deosebire de studiul FAPRI, cercetările Institutului Resurselor Mondiale s-au concentrat asupra determinării politicilor care ar promova o producție agricolă mai sustenabilă, costuri și beneficii în vederea unei conservări mai bune a resurselor. P.Faeth, autorul studiului a arătat că reducerea actualului program de subvenționare a mărfurilor agricole în valoare de 10 mld. \$ SUA, la jumătate ar conduce la beneficii în domeniul protecției mediului și nu ar impiedica asupra veniturilor fer-

mierilor. Același specialist apreciază că agricultura subvenționată promovează practici agricole prin care este prejudiciată calitatea mediului ambiant. Un exemplu îl constituie monocultura care depinde de utilizarea excesivă a îngrășămintelor anorganice și a pesticidelor, ceea ce duce la eroziunea solului și la poluarea cursurilor de apă, factori adiționali de impozite și costuri industriale. Potrivit datelor institutului menționat privind practicile agricole curente și metodele alternative de producție, a rezultat că o relaxare a regulilor stabilite prin programele producțiilor agricole ar duce la beneficii în domeniul costurilor și al protecției mediului.

Sistemul de sprijinire a prețurilor agricole curente discriminează (penalizează) fermierul pentru însămânțarea unor vegetale cum ar fi fânul care ajută la reinnoirea solului. O flexibilitate mai mare în alegera culturilor agricole poate aduce câștiguri ambientale în ceea ce privește descreșterea suprafețelor cultivate și declinul practicilor - monocultură. Prețurile la producțiile vegetale urmează să crească pentru a compensa pierderea subvențiilor, iar producția fermierului s-ar reduce.

În studiu elaborat, Institutul Resurselor Mondiale mai face și alte recomandări, dintre care menționăm: a) utilizarea unor programe de economisire pe produse agricole pentru sprijinirea indirectă a veniturilor fermierilor, îndeosebi a celor categorii cu niveluri scăzute de venit; b) subvenționarea obiectivelor ambientale prin diversificarea producțiilor agricole și programe de conservare; c) creșterea finanțării cercetării în domeniul agrar, extinderea serviciilor și a sprijinului tehnic pentru practicile de protecție a mediului înconjurător.

Prezentarea analitică a unor opinii privind subvenționarea agriculturii americane oferă câteva elemente fundamentale pentru conturarea unor principii de politică agrară în România și anume:

- subvenționarea agriculturii, prin cele

mai diferite modalități, a reprezentat și reprezintă o practică uzitată în mod curent în țări cu economie de piață, practică reclamată cu atât mai mult într-o economie de tranziție ca cea a României în care agricultura se confruntă cu mult mai multe greutăți;

- dimensionarea corectă, adecvată a subvențiilor acordate agriculturii are totuși anumite limite în timp și spațiu, reducerea subvențiilor fiind nu numai posibilă dar și necesară pe orizonturi mari de timp, în funcție de redresarea ramurii precum și de formarea și consolidarea mecanismelor reale ale pieței concurențiale;

- eliminarea totală a subvențiilor pentru produsele agricole, inclusiv pentru cele destinate la export, nu reprezintă decât un deziderat teoretic, care în practică este încălcat în cele mai diferite modalități mai mult sau mai puțin ascunse, în pofida unor înțelegeri pe plan internațional vizând su-primarea subvențiilor;

- subvențiile pentru produsele agricole și cheltuielile vizând îmbunătățirea calității mediului se află într-o conexiune directă care necesită cercetări științifice și evaluări complexe, cu caracter interdisciplinar.

6.2. Considerăm că atunci când, pe bază unui control real și calcul riguros, subvenția agriculturii se recuperează prin sporuri de producție brută sau valoare adăugată avem de-a face cu o investiție și generată eficientă care dă rezultate pe termen scurt. Urmărirea modului de utilizare a subvențiilor și respectarea principiului "masei critice" a acestora reprezintă cerințe sine qua non ale deciziilor în domeniu. Diversificarea criteriilor de acordare a subvențiilor din agricultură impune și practicarea subvențiilor pe bază de competiție și performanță ca și stabilirea riguroasă a priorităților domeniului, în funcție de eficiențele marginale așteptate.

Cel mai bun mijloc de protejare a agriculturii este desigur sporirea eficienței, reducerea costurilor combinate cu o politică ratională de protecție, concepută într-un

sistem de pârghii economice interne și externe care să contribuie la creșterea economică și să reducă la minimum numărul celor care trăiesc sub pragul sărăciei.

Protecția agriculturii românești în condițiile asocierii și aderării țării noastre la Uniunea Europeană ridică probleme noi, deosebit de complexe cărora numai prin studii aprofundate, vizând bilanțul posibilelor avantaje și dezavantaje, se poate da răspuns pentru ce situații este nevoie să se

recurgă la ciauza de salvagardare sau la alte mijloace comunitare de protecție.

Abordarea problematicii surplusului economic din agricultură, tratată în termeni relativi sau absoluchi, implică în continuare cercetări în ceea ce privește destinația pe utilizatori a acestuia, fără a se neglija evident contribuția ramurii la procesul industrializării și post industrializării în România și la o mai bună distribuție a veniturilor.